

11 september en de veranderende (media) wereld

Onderzoekers

Joep Schaper
Kasper Welbers
Maurits Denekamp
Martijn Krijt
Nadia Ismaili
Jochem van Ooijen

Otto Scholten

→ 06 51 513 921
→ o.scholten@uva.nl

Nel Ruigrok

→ 06 27 588 586
→ nel@nelruigrok.nl

Internet

→ www.nieuwsmonitor.net
→ Twitter: [@Nieuwsmonitor](https://twitter.com/Nieuwsmonitor)

“De islam was al een sluipend thema. Maar na de 11e september werd het een verscheurend thema. Zonder 11 september geen Pim Fortuyn en geen Ayaan Hirsi Ali. Zonder 11 september leefde Theo van Gogh vast nog. En zonder dat alles was er vast geen rechtszaak tegen Geert Wilders geweest en zou het hem ook heel wat meer moeite hebben gekost op papier de grootste partij van Nederland te worden.” Dit stelt columnist Syp Wynia in het programma *Buitenhof* op 12 september jl.

Vooraf

Wynia heeft gelijk: de aanslagen op het WTC en het Pentagon veranderden de wereld op vele fronten. Naast de geschetste gebeurtenissen zien we echter ook een verandering rondom de berichtgeving over 9/11 en dan specifiek rond de herdenking van de aanslagen. Waar de Nederlandse media in de eerste jaren een patroon lieten zien van afnemende aandacht die zich concentreerde rond de slachtoffers en de oorlogen in Irak en Afghanistan zien we in 2007 en vooral in 2010 een ander patroon. Reden hiervoor: ontwikkelingen in eigen land die 9/11 tot een Nederlands onderwerp maakten. In 2007 door de oprichting van het Comité voor Ex-moslims en in 2010 door de speech van Wilders op Ground Zero als protest tegen de bouw van een Moskee. Dit Nederlandse perspectief maakte dat het onderwerp rondom de herdenking verschoof van slachtoffers en de oorlogen in Irak en Afghanistan naar islam. In dit rapport laten we de verschillen zien in de Nederlandse kranten tussen de verschillende jaren van het herdenken van 9/11.

→ Data en methode

Voor deze analyse hebben we *De Telegraaf*, *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw* geanalyseerd. Per herdenkingsjaar, 2002 tot en met 2010, hebben we de artikelen over 9/11 onderzocht, 2 weken naar aanloop van 11 september een 1 week erna. Dit leverde in totaal 1210 artikelen op. We hebben de artikelen geanalyseerd waar de aanslagen van 11 september worden genoemd, of synoniemen daarvoor. Om te kijken welke onderwerpen hoe prominent naar voren komen hebben we lijsten met termen opgesteld die de onderwerpen vertegenwoordigen. Zo is het onderwerp ‘slachtoffers’ gevormd uit termen als ‘slachtoffers’, ‘omgekomen’ en ‘nabestaanden’ (geen nabestaanden zonder slachtoffers). Het thema ‘oorlog’ bestaat uit woorden als ‘oorlog’ (in combinatie met Irak en Afghanistan), ‘war on terror’ en ‘oorlog tegen terrorisme’.¹

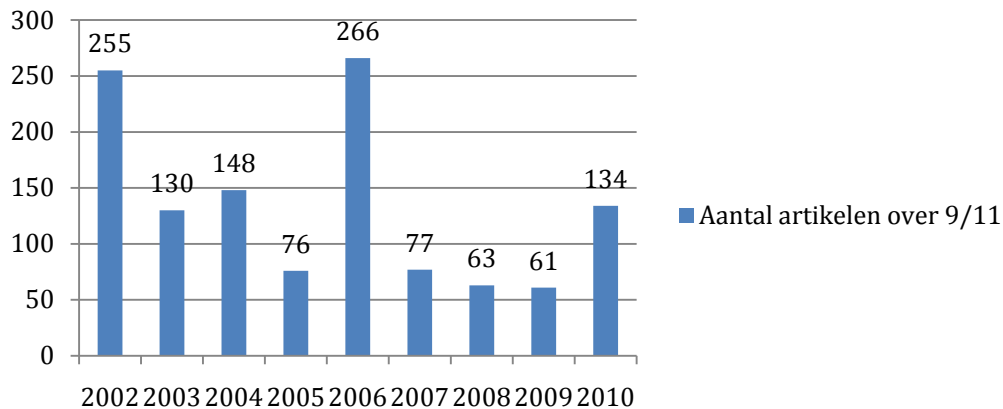
Resultaten

→ De herdenking van 9/11 in Nederlandse dagbladen

Vanaf 31 juli begon het nieuws over de gevolgen van hevige moessonregens in Pakistan door te Als we kijken naar het aantal berichten dat de vier Nederlandse dagbladen *De Telegraaf*, *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw* aan de aanslagen van 11 september wijden dan zien we de eerste jaren een logisch patroon (zie Figuur 1).

¹ Zie voor een uitgebreide uitleg van de onderzoeksmethode: www.nieuwsmonitor.net/p/4/Methoden_van_onderzoek.

Figuur 1 Aan artikelen over de aanslagen van 11 september rond de herdenking per jaar

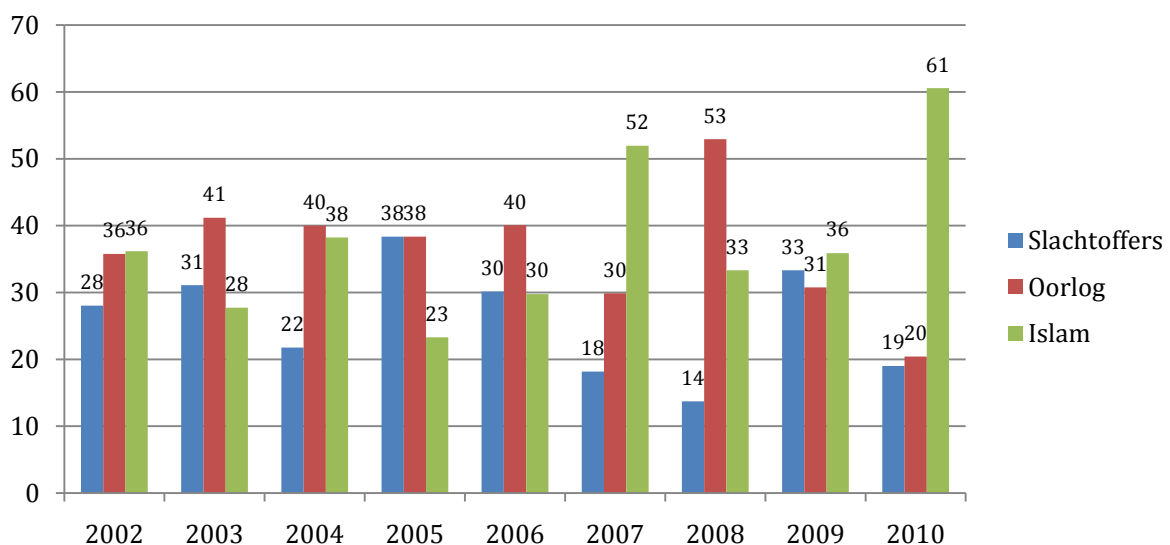


Het eerste jaar na de ramp en de herdenking van 5 jaar na de ramp, 2002 en 2006, werd het meeste aandacht aan de aanslagen besteed. Los van deze pieken – een jaar en vijf jaar na gebeurtenissen - neemt de aandacht jaarlijks af, een kenmerkend patroon voor herdenkingen van een ingrijpende gebeurtenis. 2010 vormt op dit patroon een opvallende uitzondering. Dit jaar kwam de herdenking weer prominent in het nieuws.

→ Inhoud van de berichtgeving

Ook in de inhoud van de berichtgeving is sprake van een patroon met enkele uitzonderingen, zoals Figuur 2 laat zien. In eerdere jaren was de invalshoek van de berichtgeving redelijk verdeeld over slachtoffers, oorlog en islam. In de berichtgeving rond en over 11 september speelde islam altijd al een rol. De terroristen handelden immers vanuit molsimfundamentalistische motieven. In 2007 en 2010 was islam het belangrijkste thema van de drie. In meer dan de helft van de berichten over 9/11 ging het ook over islam. De andere gemeten thema's bleven daarbij achter. In 2007 was het de lang voorgenomen oprichting van het Centraal Comité voor Ex-moslims van Ehsan Jami en de steunbetuiging van onder andere Geert Wilders die zorgden voor een toename van het onderwerp islam. En dit jaar was er de toespraak van Geert Wilders en het voornemen koranuitgaven te verbranden van de Amerikaanse dominee Terry Jones, beide als reactie op de bouw van een islamitisch centrum in de buurt van Ground Zero, dat 11 september in de media tot een islamonderwerp maakten.

Figuur 2 Driedeling van thema's in verhouding per jaar rond de herdenking van 11 september

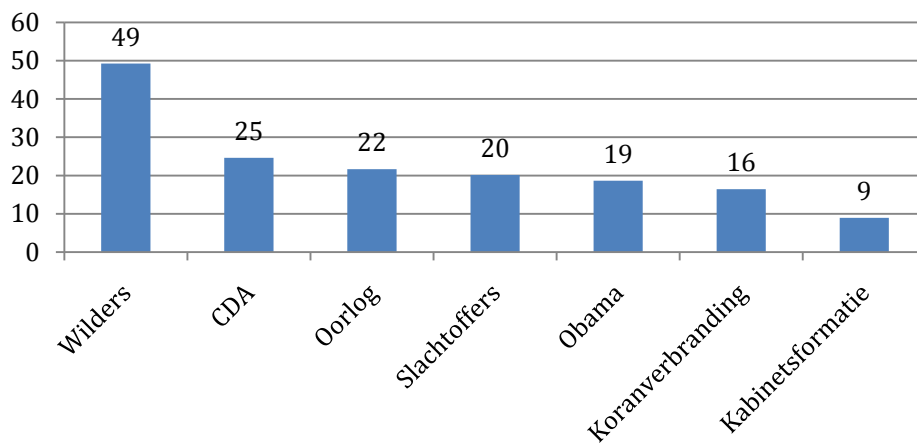


In een artikel kunnen meerdere thema's voor komen, daarom tellen sommige percentages op tot over de 100.

→ Inhoudelijke berichtgeving in 2010

Als we specifieker ingaan op 2010 en kijken waar het in de 9/11-berichtgeving om ging, dan zien we een zelfde patroon als in 2007 terug. Wilders kwam in bijna de helft van de artikelen voor. Reden hiervoor is de prominente rol van Wilders tijdens de formatie. Zijn toespraak had de vorming van een rechts kabinet kunnen blokkeren. Met name onder de CDA-ers werd hierover gesproken. Als Wilders namelijk, zoals Ab Klink verwoordde, 'vol op het orgel' zou zijn gegaan, zou hij daarmee de vorming van het rechtse kabinet in gevaar brengen. Het CDA en, welliswaar op de achtergrond, de kabinetsformatie vormden daarom ook belangrijke onderwerpen in de berichtgeving rondom de herdenking van 9/11. Verder zien we de buitenlandse thema's oorlog, slachtoffers, Obama en de koranverbranding terug in de verdeling, met ongeveer evenveel aandacht.

Figuur 3 Associaties van onderwerpen en personen in berichtgeving over 9/11 in 2010



In een artikel kunnen meerdere thema's voor komen, daarom tellen sommige percentages op tot over de 100.

De rol van Wilders en de PVV in de kabinetsformatie maakte de aangekondigde toespraak een belangrijk nieuwsonderwerp in de Nederlandse dagbladen. Andere politici en experts reageerden en masse op het voornemen van de toespraak en discussieerden volop over de inhoud van de toespraak en de mogelijke gevolgen ervan. Deze Nederlandse invalshoek van de Amerikaanse herdenking zorgde voor meer aandacht en een veranderend thema. De toespraak van Wilders samen met de andere protesten tegen de voorgenome bouw van een islamitisch centrum in de buurt van Ground Zero veranderde zo het thema van het herdenken van slachtoffers en de oorlog tegen het terrorisme in een strijd tussen het westen en islam.

→ Kortom

Het is opmerkelijk dat 2010 zo'n kentering vormt in het denken over en het herdenken van 11 september. De aanslagen van 11 september waren niet de enige vormen van geweld van moslimfundamentalisme gericht op het westen. Er waren de aanslagen op forensentreinen in Madrid in maart 2004, in Nederland hadden we de moord op Theo van Gogh in november 2004 en in juli 2005 vonden de aanslagen op de metro van Londen plaats. Toch was er geen piek in de berichtgeving of verandering in het onderwerp in de media in 2004 of 2005 rond de herdenking van 9/11. Dit jaar zien we een enorme toename in het publieke debat waarmee de herdenking veranderde de discussie in een botsing tussen beschavingen.

Belangrijkste reden voor deze focus in de Nederlandse dagbladen was de participatie van een belangrijke deelnemer aan het formatieproces in de strijd tegen plannen om een islamitisch centrum te bouwen in de buurt van Ground Zero. In de sliptestream van deze aandacht werd ook het voornemen korans te verbranden een belangrijk nieuwsitem. Het feit dat beide gebeurtenissen op 11 september plaatsvonden maakten ze nieuwswaardig en zo kwam de

herdenking van 9/11 meer in het kader te staan van een oorlog tussen het westen en islam dan een oorlog tegen het terrorisme van Al Qaida.

Terry Jones' kerk had slechts 50 aanhangers en Wilders was voornemens een toespraak te houden. Je kunt je hierbij afvragen in hoeverre het ging om daadwerkelijk nieuw nieuws of het herkauwen van hetgeen al bekend was. In hoeverre kun je hierbij spreken van een 'mediahype', een 'politieke hype' of 'maatschappelijke hype'? Deze vragen kunnen slechts beantwoord worden wanneer de dynamiek van een groot aantal van dergelijke kwesties nader wordt geanalyseerd en vergeleken. In de dagelijkse praktijk blijft het de taak van de journalist om wanneer iemand iets roept zich de vraag te stellen: 'is dit nieuws?'.